

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота магістра

з теми: **Технологія використання міжпредметних зв'язків у
початкових класах для розвитку мовленнєвої діяльності**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи POB1-M17z
спеціальності 013 Початкова освіта
Кучер В.І.

Керівник: **Третяк Н.В.**, кандидат
філологічних наук, доцент

Рецензент: **Гордійчук М.С.**, кандидат
педагогічних наук, доцент

Кам'янець-Подільський – 2018 р.

ЗМІСТ

<u>ВСТУП.....</u>	<u>2</u>
<u>РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....</u>	<u>4</u>
<u>1.1. Вікові особливості засвоєння навчального матеріалу молодшими школярами.....</u>	<u>4</u>
<u>1.2. Вплив комунікативної компетентності на загальний розвиток особистості дитини...7</u>	<u>7</u>
<u>Висновки до першого розділу.....</u>	<u>12</u>
<u>РОЗДІЛ II. ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЛІНГВІСТИЧНИМИ ЗАСОБАМИ ІНТЕГРАЦІЇ МОВНОГО МАТЕРІАЛУ...13</u>	<u>13</u>
<u>2.1. Основні інтегровані змістові лінії на уроках української мови і мовлення.....</u>	<u>13</u>
<u>2.2. Використання міжпредметних зв'язків та способів інтеграції, як засобів формування мовленнєвої діяльності молодших школярів.....</u>	<u>20</u>
<u>Умії дякувати.....</u>	<u>30</u>
<u>Висновки до другого розділу.....</u>	<u>31</u>
<u>ВИСНОВКИ.....</u>	<u>32</u>
<u>Отже, міжпредметні зв'язки – важливі в сучасних умовах наукової інтеграції фактор формування змісту і структури навчального предмета. Найбільш повна реалізація можливостей міжпредметних зв'язків, виявлення їх функцій досягається, коли вони реалізуються в процесі навчання як самостійний принцип побудови дидактичної системи.</u>	<u>32</u>
<u>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....</u>	<u>34</u>
<u>ДОДАТКИ.....</u>	<u>36</u>

ВСТУП

Актуальність теми. Проблема інтеграції навчального матеріалу як засобу формування комунікативної компетентності учнів молодших класів в початковій школі важлива і сучасна як для теорії, так і для практики. У кожному навчальному предметі є свій набір конкретних способів діяльності, передбачених в одних випадках програмами, в інших, – завданнями в підручнику. Але за цими конкретними способами діяльності криються вміння узагальненого характеру – міжпредметні, предметноузагальнені, які, в свою чергу, підрозділяються на практичні та інтелектуальні. До числа міжпредметних умінь відносяться аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, класифікація, виділення суттєвого.

Ідея необхідності всебічного розвитку особистості, її творчого потенціалу дістала відображення в Національній доктрині розвитку освіти в Україні, Державному стандарті базової і повної середньої освіти, де зокрема зазначено, що зростає роль умінь здобувати інформацію з різних джерел, засвоювати, поновлювати та оцінювати її, застосовувати способи пізнавальної і творчої діяльності. Пріоритетним стає питання формування комунікативної компетентності як провідного компонента структури загальної підготовки й розвитку особистості.

Збагачення мовлення школярів лексичними та граматичними засобами проводиться систематично й цілеспрямовано на кожному уроці під час засвоєння всіх розділів шкільної програми. Здійснюється така робота не лише з метою сформулювати точне, виразне мовлення, але головним чином виховати в школярів потребу вибирати найбільш доцільні для кожного конкретного випадку мовні засоби, бо різні умови й цілі спілкування вимагають різноманітних засобів мовленнєвого вираження. Актуальність теми дослідження зумовлена не тільки суто педагогічною, а й соціальною потребою в удосконаленні навчання української мови в школі з метою формування в учнів мовленнєвих умінь і навичок, достатніх для сучасних суспільних потреб.

Для ефективного формування мовленнєвих умінь і навичок школярів необхідним є належне знання української мови, зокрема її виражальних засобів.

Однією з найактуальніших залишається проблема постійного підвищення рівня освіти і культури народу. Тому так гостро стоїть сьогодні завдання – навчити школярів учитися, самостійно поповнювати знання, орієнтуватися у потоці інформації. Нові програми загальноосвітньої школи орієнтують учителя на потребу формування в учнів комплексу передбачених для кожної вікової групи міжпредметних або загальнонавчальних знань, умінь та навичок, що становлять основу навчально-пізнавальної культури [5, с. 95].

На розвиток педагогічної ідеї процесу інтеграції істотно впливає прогрес наукового пізнання. «Інтеграція - є процес зближення і зв'язку наук, що відбувається поряд із процесами диференціації. Процес інтеграції – це висока форма втілення міжпредметних зв'язків на якісно новому рівні навчання» [53, с. 98-99].

Ідеї міжпредметних зв'язків розвивали у своїх дослідженнях відомі вчені- педагоги, зокрема, Я.А. Коменський, Д. Локк, І.Г. Песталоцці, К.Д. Ушинський та інші. Великий дидакт Ян Амос Коменський підкреслював: «Усе, що знаходиться у взаємному зв'язку, має і викладатися в такому ж зв'язку» [53, с. 22]. Отже, можна зазначити, що корені процесу інтеграції лежать у далекому минулому класичної педагогіки і пов'язані з ідеєю міжпредметних зв'язків. У своїй основі ідея міжпредметних зв'язків зародилися в ході пошуку шляхів відображення цілісності природи у змісті навчального матеріалу.

Окремі аспекти удосконалення навчання і виховання школярів з позицій міжпредметних зв'язків та інтеграції в навчанні розглядалися в працях відомих педагогів-класиків; у роботах вітчизняних дидактів І.Д. Зверева, М.А. Данилова, В.Н. Максимової, С.П. Баранової, Н.М. Скаткіної; вчених-психологів Е.Н. Кабанової-Меллер, Н. Тализіної, Ю.А. Самаріна, Г.І. Вергеліса; учених-методистів М.Р. Львова, В.Г. Горєцького, Н.Н.

Светловської, Ю.М. Колягіної, Г.Н. Приступи та ін. Над сучасною концепцією реалізації міжпредметних зв'язків на уроках української мови працювали такі дослідники, як І. Зверева, М. Борисенко, В. Максимова та ін.

Нормуванню пізнавальних мотивів сприяють усі засоби вдосконалення навчального процесу: удосконалення методів навчання, розробка й поширення методів проблемно-розвивального навчання, модернізація структури уроку, розширення форм самостійної роботи на уроці, активізація навчальної діяльності, а також відновлення змісту і зміцнення міжпредметних зв'язків.

Донедавна психологи були зайняті в основному проблемою рівня активності, яка властива індивід, і лише деякі роботи вказували на можливість якісних змін активності дітей. Для цього в учня повинні формуватися мотиви, потреби тієї або іншої діяльності. Тут можна погодитися з В.С Мерліним [3, с. 101]: «Керувати діями людини на відміну від дій машини можна тільки за допомогою керування мотивами».

Психологічні закони сприймання, мислення, мовленнєвої, а також пізнавальної активності в цілому допомагають відібрати й організувати мовний матеріал, а також створити методичні призми розвитку пізнавальної активності дітей.

Можливість різних форм інтеграції, таких як повний вплив навчального процесу, з виділенням специфічних розділів, побудова автономних блоків з самостійними програмами чи розділами загальної програми, самостійними підручниками та методиками, дозволить більш раціонально підійти до процесу навчання й виховання в сучасній школі, метою якого є формування цілісного уявлення світу в школярів.

Основною формою організації процесу інтеграції предметів у початковій школі є інтегрований урок, особливість якого полягає в тому, що його можуть вести два чи три, навіть більше педагогів.

З психолого-педагогічної точки зору інтегрований урок сприяє активізації пізнавальної активності школярів, стимулює їх пізнавальну активність, що є умовою успішного навчального матеріалу.

Отже, інтеграція предметів у сучасній школі з метою формування комунікативної компетентності молодших школярів – реальна потреба часу, необхідна всім тим, хто зацікавлений у формуванні всебічно розвиненої особистості, а також усім, хто займається питаннями базової педагогічної освіти.

Мета дослідження – аналіз інтеграції навчального матеріалу як засобу формування комунікативної компетентності учнів молодших класів.

Мета дослідження обумовила його **завдання**:

- з'ясувати вікові особливості засвоєння навчального матеріалу молодшими школярами;
- визначити вплив комунікативної компетентності на загальний розвиток особистості дитини;
- дослідити формування комунікативної компетентності молодших школярів лінгвістичними засобами інтеграції мовного матеріалу;
- проаналізувати формування міжпонятійних зв'язків між мовними одиницями різних рівнів (лексичними, словотворчими, граматичними, фонетичними);
- визначити використання міжпредметних зв'язків та способів інтеграції, як засобів формування мовленнєвої діяльності молодших школярів.

Об'єкт дослідження – процес засвоєння мовного матеріалу в початковому курсі навчання рідної мови.

Предмет – методика формування мовленнєвих та граматичних умінь молодших школярів через впровадження інтегрованих завдань.

Мета, завдання та загальне спрямування роботи зумовили використання відповідних теоретичних та емпіричних **методів**: мовознавчих, психолого-

педагогічних і методичних джерел, пов'язаних із розробкою методичної моделі формування в учнів молодших класів на уроках української мови комунікативної компетентності засобами інтеграції навчального матеріалу; аналіз вітчизняних праць з методики викладання української мови, теоретичне осмислення передового досвіду роботи вчителів-словесників; розгляд навчальних програм і підручників з української мови; узагальнення педагогічного досвіду; використовувався описовий метод; застосовувались прийоми: аналіз і синтез мовних одиниць шляхом співставлень і порівнянь.

Робоча *гіпотеза* роботи. Можливості учнів у підвищенні їх мовленнєвої діяльності потребують постійної систематичної роботи впродовж вивчення будь-якої мовознавчої теми. Організація навчальної діяльності учнів має залежати від її змісту і готовності дітей до навчання. Якщо впроваджувати в навчальний процес завдання інтегрованого характеру, то вчитель досягає взаємозв'язку навчального, розвивального і мотиваційного компонентів навчальної діяльності. Засвоєнні знання переходять у стійкі вміння, завдяки чому створюються найкращі передумови для розвитку позитивного ставлення до навчання, формування комунікативної компетентності молодших школярів.

Методологію роботи дослідження складають праці українських методистів та практичні здобутки вчителів української мови і літератури, присвячені питанню досліджуваної теми, наведені у списку використаної літератури.

Практичне значення дослідження полягає в розробці комплексної методики вивчення мовного матеріалу з урахуванням міжпредметних зв'язків з метою розвитку мовленнєвої діяльності учнів початкових класів на функціонально-комунікативних засадах.

Значна частина дослідного матеріалу (типологія вправ, зразки завдань тощо) можуть прислужитися вчителю в процесі опрацювання граматичного матеріалу та слугувати моделлю для розробки аналогічних завдань щодо інших розділів програми. Впровадження у практику запропонованих завдань та вправ збагатить методику проведення роботи над удосконаленням мовленнєвих умінь учнів, що позитивно вплине на ефективність початкового навчання в цілому.

Апробація і впровадження результатів дослідження відбувалися на уроках української мови та читання в початкових класах під час педагогічної практики, в процесі навчальної діяльності.

Матеріали роботи обговорювалися на науково-практичних звітних конференціях (2018р.), на науково-практичному семінарі вчителів початкових класів «Міжпредметні зв'язки як засіб формування загальнопізнавальних умінь молодших школярів» (2017 р.).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

ВИСНОВКИ

Отже, міжпредметні зв'язки – важливий в сучасних умовах наукової інтеграції фактор формування змісту і структури навчального предмета. Найбільш повна реалізація можливостей міжпредметних зв'язків, виявлення їх функцій досягається, коли вони реалізуються в процесі навчання як самостійний принцип побудови дидактичної системи.

Для підвищення інтересу учнів до навчання доцільно використовувати нестандартні форми роботи на уроках, а також проводити нестандартні уроки, які є прогресивним напрямом сучасних новітніх технологій навчання.

Проведення уроків в умовах інтеграції навчального матеріалу, впровадження нових форм навчання стимулює розвиток самостійності і нестандартності думки молодших школярів, забезпечує інтелектуальний клімат класу.

Однією з необхідних умов повноцінного розумового розвитку дитини є залучення їх до самостійного пошуку істини, створити для них такі умови, у яких діти відчули б себе маленькими дослідниками у країні знань.

Основна мета навчання рідної мови полягає у формуванні особистості, яка володіє вміннями і навичками вільно користуватись мовними засобами. Навчання рідної мови відбувається в рамках особистісно-орієнтованого підходу, який враховує рівень мовного розвитку та мовні здібності, індивідуальні особливості кожної дитини і стимулює творчі прояви особистості.

Навчання української мови в початкових класах здійснюється за базовими програмами відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти.

Різноманітність підходів до формування пізнавальних умінь та навичок саме у дітей молодшого шкільного віку свідчить про складність і багатогранність проблеми, яка є предметом вивчення упродовж багатьох десятиріч.

Молодшими школярами вважають дітей віком від 6-7 до 10-11 років, які навчаються у 1-4 класах сучасної школи. Цей віковий період завершує етап дитинства. Опановуючи новий для себе вид діяльності – навчання, молодші школярі ще багато часу й енергії віддають грі. У цих видах діяльності розгортаються їх стосунки з ровесниками і дорослими, особистісне психічне життя і психічний розвиток, формуються психічні новоутворення, завдяки чому діти виходять на новий рівень пізнання світу і самопізнання, відкривають нові власні можливості і перспективи. На цьому віковому етапі провідною діяльністю стає навчання, основою якого є пізнавальний інтерес і нова соціальна позиція.

Навчальна діяльність у початкових класах підпорядкована певним закономірностям. Одна з них полягає в тому, що весь процес викладання відбувається у формі розгорнутого представлення дітям головних компонентів навчальної діяльності, в яку вони активно включаються.

Формування в дитини комунікативних вмінь і навичок, здатності до спілкування, озброєння їх певними комунікативними знаннями є необхідною складовою частиною розвитку особистості дитини.

Комунікативна компетентність має декілька джерел розвитку в процесі становлення особистості дитини: трансляція комунікативних умінь у процесі міжособистісної взаємодії з іншими дітьми, оволодіння культурною спадщиною, спостереження за поведінкою інших людей і аналіз актів комунікації, програвання в уяві комунікативних ситуацій.

Комунікативна компетентність – це система внутрішніх ресурсів ефективної взаємодії: позицій спілкування, ролей, стереотипів, установок, знань, умінь, навичок. Крім особистісних особливостей дитини до комунікативної компетентності входять особливості пізнавальних процесів й емоційної сфери. В цілому комунікативна компетентність пов'язана з адекватним використанням усієї палітри можливостей.

За умов комунікативної компетентності розвиток особистості є тим процесом, де комунікація перебуває у взаємодії та єдності з особистісними

властивостями індивіда і сприяє його формуванню в соціумі. Комунікативна компетентність характеризує особистість через її можливості як конкретного й реального учасника спільної з іншими людьми діяльності й визначають ефективність такої участі, а відповідно, глибину й повноту входження в спільну діяльність і співпрацю, повноцінність входження в групу, у людську спільноту.

На уроках української мови з метою підвищення комунікативних здібностей школярів, використовуються міжпредметні зв'язки, які активізують розумову діяльність школяра і виступають як засіб комплексного підходу до навчання. Впливають на розвиток самостійності, пізнавальної активності й інтересів учнів. Ідея інтегрованого навчання є значним здобутком дидактики, оскільки за умови її успішного методичного впровадження реалізується мета якісної освіти.

Особливістю вивчення української мови є спрямованість на формування функціональної грамотності дітей молодшого шкільного віку.

Інтегроване навчання, зокрема інтегровані уроки мови і мовлення, є одним із напрямів методичного збагачення сучасного уроку в початкових класах. Дидактичні можливості інтегрованих уроків створюють сприятливі умови для реалізації особистісно-орієнтованого, розвивального навчання.

Початкове навчання української мови, за будь-яким варіантом курсу, має будуватися на компетентнісній основі, бути орієнтованим, насамперед, на розвиток уміння успішно здійснювати різні види мовленнєвої діяльності. Такий підхід зафіксований у Державних стандартах початкової загальної освіти, критеріях оцінювання навчальних досягнень учнів.

Навчання мови має здійснюватися за мовною, мовленнєвою та соціокультурною змістовими лініями. Навчання мови повинно мати практичну спрямованість, має бути більш орієнтованим на формування комунікативної компетенції учнів.

Одним із актуальних шляхів підвищення ефективності шкільного навчання в сучасній дидактиці вважається інтегрування навчальних

предметів, під яким слід розуміти взаємне узгодження завдань окремих програм, щоб усунути дублювання, з одного боку, та створити умови для поглибленого засвоєння навчального матеріалу – з іншого. Інтегрування завдань з різних предметів на змістовому, мотиваційному та процесуальному рівнях позитивно перебудовує весь навчальний процес.

Отже, пошуки шляхів удосконалення навчально-виховного процесу у сучасній школі здійснюється в різних напрямках. Одним із найсуттєвіших є, на наш погляд, той, що передбачає радикальні зміни у змісті і методах навчання. Це є уроки інтегрованого змісту, окремі елементи уроку, які сприяють глибокому сприйманню й осмисленню понять, що вивчаються.

Проведення уроків на основі інтеграції змісту, зібраного з кількох предметів і об'єднаного навколо однієї теми, є однією з форм нетрадиційних уроків. Це об'єднання має на меті інформаційне і емоційне збагачення сприймання, мислення і почуттів учнів завдяки залученню нестандартних форм роботи, цікавого матеріалу, що дає змогу з різних боків пізнати якесь явище, поняття, досягнення цілісності знань.

Важливою складовою успіху уроку є вміння за допомогою системи проблемних завдань пробудити уяву дитини, як основу творчої діяльності.

Найголовніше – домогтися повного злиття різних видів емоційно-образної та предметно-практичної діяльності. Прагнути, аби словесна творчість доповнювалась, увиразнювалась графічною, пісенною, елементами гри, драматизації, внаслідок чого не тільки формувались навички комунікативної компетенції учнів, а й активізувались пізнавальні можливості учня.

Розробляючи методику сучасного уроку мови та мовлення, вчителі переконалися, що найперспективнішою є така організація пізнавальної діяльності учнів, коли спільною темою об'єднуються уроки рідної мови та інших навчальних предметів (читання, ознайомлення з навколишнім, музика, малювання, праця).

Саме інтеграція словесної творчості з різними видами діяльності дитини (грою, спілкуванням з природою, музикою, малюванням) дає можливість організувати оволодіння граматичними уміннями і правописними навичками через розв'язання мовленнєвих завдань, глибоко індивідуалізованого пізнання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міністерство освіти і науки України «Державний стандарт початкової загальної освіти» лист № 1/9-695 від 06.12.2005.
2. Андреева Г.М. Социальная психология / Г.М.Андреева. – М.: Прогресс, 2000. – С. 76.
3. Бандурка О.М. Основи психології і педагогіки: Підручник / О.М.Бандурка -Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. –С. 101.
4. Борисенко М. Міждисциплінарні зв'язки як засіб формування у студентів світоглядних поглядів / М. Борисенко // Вища школа. – 2004. – № 3. – С. 17 – 19.
5. Варзацька Л. Концепція підручників «Рідна мова і мовлення» для 2-4 класів загальноосвітньої школи авторського колективу Л.О. Варзацької / Л.О. Варзацька // «Українська мова і література в школі» науково-методичний журнал. – № 4. – 2004 // www.ukr-in-school.edu-ua.net
6. Вашуленко М.С. Інтегрований підручник для 1 класу / М.С.Вашуленко, Н.М.Бібік, Л.П. Кочіна // Початкова школа. – 1996. - №1. – С.9-12.
7. Виготський Л.С. Воображения и творчество в детском возрасте / Л.С.Выготский. – М., 1967. – С. 276.
8. Власенко Л.В. Актуальні проблеми формування комунікативної компетентності студентів / Л.В. Власенко // Культурна асоціація «Новий Акрополь», Інститут психології ім. Г.С.Костюка АПН України, 29 січня 2009.
9. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
10. Грибан Г.В. Практикум з методики викладання української мови / Г.В.Грибан, О.Р.Кучерук. – К., 2003. – 160с.
11. Гуревич Р.С. Шляхи інтеграції змісту загальноосвітньої та професійної підготовки / Р.С.Гуревич. – К.: Вища школа, 1987. – С. 81.

12. Дорошенко М.І. Вивчення операцій мислення у молодших школярів/ М.І.Дорошенко // Збірник наукових праць. Психологія. НПУ ім. М.П.Драгоманова. – К., 2000 – Вип. 11. – С. 2.
13. Дорошенко С.І. Методика викладання української мови: Навчальний посібник / М.І.Дорошенко. - К.: Вища школа. 1992. - С. 296.
14. Жуков Ю.М. Диагностика и развитие компетентности в общении / Ю.М.Жуков, Л.А.Петровская, П.В.Растянников. – М.: Изд-тво Московского ун-та, 1990. – С. 15.
15. Захарова Н.М. Міжпредметні звязки як засіб формування загальнопізнавальних умінь молодших школярів / Н.М.Захарова: Автореф.дис... канд. пед. наук 13.00.09 / Інститут педагогіки АПН України. – К.: 2000. – 18 с.
16. Зверев И. Д. Межпредметные связи в современной школе / И. Д.Зверев, В. Н.Максимова. – М.: Искусство, 1987. – 252 с.
17. Кажанова З.Н. Специфика формирования профессиональных компетенций в процессе адаптации студента к учебно-технологической среде ВУЗа / З.Н.Кажанова. – Дис канд. пед. наук. – Тамбов, 2004. – С.17-18.
18. Калягин Ю. М., Алексеенко О. М. Интеграция школьного обучения / Ю. М.Калягин, О. М.Алексеенко // Начальная школа. – 2000. – № 1. – С. 28 – 29.
19. Кобцев Д. Мовленнєва діяльність на уроках української мови. Дидактичні матеріали для поурочних конспектів Д.Кобцев, І.Приходько. – К.: Підручники та Посібники, 2005. – 240 с.
20. Ковальчук Г.О. Економічна освіта молодших школярів / Г.О. Ковальчук // Географія та основи економіки в школі. - 2001. - №: 3 (21). - С. 38-41.
21. Коллектив. Личность. Общение: словарь социально-психологических понятий // Под ред. Е.С. Кузьмина и В.Е. Семенова. – Л.: Лениздат, 1987. – С. 10.
22. Коменський Я.А. Вибрані твори/ Я.А.Коменський. – М, 1965. – С. 15.

23. Концепція мовної освіти 12-річної школи // Дивослово. – 2002.- № 8. – С. 59.
24. Костюк Н.Т. Об'єктивна зумовленість і діалектика інтеграції сучасного наукового знання / Н.Т.Костюк. – К.: Вища школа, 1998. – С. 9.
25. Краткий психологический словарь // Под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. - М.: Политиздат, 1985. – С. 50.
26. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту / М. Крупа. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. – 416 с.
27. Максимова В.М. Межпредметные связи в учебно-воспитательном процессе современной школы / В.М. Максимова. – М.: Просвещение, 1986. – 236 с.
28. Мамчур Л.І. Психолінгвістичні чинники формування індивідуального мовлення і комунікативної компетентності учня / Л.І. Мамчур // Серія «Педагогічні науки». – Черкаси: Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. – №132. – 2007. – С.93.
29. Мантула Т.І. Інтегроване викладання та міжпредметні зв'язки в історичному аспекті та сьогодні / Т.І. Мантула // Кіровоградський ОШПО імені Василя Сухомлинського, 2005.
30. Мельник Е.И. Содержание коммуникативной компетентности педагога / Е.И. Мельник // Психология и школа. – 2004. - №4. – С. 3.
31. Мельничайко В.Я. Українська мова для учнів та абітурієнтів / В.Я.Мельничайко. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 366 с.
32. Москаленко Н. А. Застосування ігрових та мовленнєвих ситуацій/ Н. А. Москаленко // Початкова школа, 1990. – №2 – С. 24-26.
33. Одинак М.М. Організація навчально-виховного процесу у початкових класах ЗНЗ у 2008/2009 н.р./ М.М. Одинак // Чернівецька обласна держ. адміністрація. Управління освіти і науки; Чернівецький обласний ін-т післядипломної педагогічної освіти. – Чернівці: Прут, 2008. – С. 2.

34. Олійник І.С. Методика викладання української мови. Практичні та лабораторні завдання / І.С. Олійник, П.І.Білоусенко, Н.Г.Канівська, В.В.Явкір. – К.: Вища школа, 1991. – 287с.
35. Олійник І.С. Методика викладання української мови / І.С.Олійник, В.К.Іваненко, Л.П.Рожило, О.С.Скорик. – К.: Вища школа, 1989. – 386 с.
36. Пентилюк М.І. Методика навчання рідної мови у загальноосвітніх навчальних закладах / М.І. Пентилюк, А.Г.Галетова, Т.В. Коршун, С.В.Караман, А.В.Нікітіна, І.П.Лопушинський. – К.: Ленвіт, 2000. – 264 с.
37. Підгорна Н. І. Дидактичні ігри і пізнавальні завдання з мови / Н. І.Підгорна. – К., 1988
38. Потапенко О.І. Методика викладання української мови. Практикум: Навчальний посібник / О.І.Потапенко, Г.І.Потапенко. – К.: Вища школа, 1992. – 126с.
39. Практикум з методики навчання української мови / За ред. М.Пентилюк. – К.: Ленвіт, 2003. – 302с.
40. Присяжнюк Н.І. Інтегровані уроки / Н.І. Присяжнюк // Початкова школа. – 1996. – №8. – С.27–31.
41. Рузинська Т. Взаємопов'язане навчання мови і мовлення / Т.Рузинська // Початкова школа. – 2002. -№11. – С. 24-26.
42. Савченко О. Я. Дидактичні особливості інтегрованих уроків / Дидактика початкової школи / О. Я.Савченко. - К.: Генеза, 2002. - С.260-267.
43. Савченко О.Я / О. Я.Савченко. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів. – К.: Генеза, 1999. – 368 с.
44. Савчин М.В. Вікова психологія: Навчальний посібник / М.В.Савчин, Л.П.Василенко. – К.: Академвидав, 2005. – С. 110.
45. Столяренко Л.Д. Основы психологии / Л.Д.Столяренко. – Ростов-на-Дону, 1997. – С. 37.
46. Струганець Л.В. Культура мови. Словник термінів / Л.В.Струганець. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. – 88 с.

47. Татарницева С.Н. Методическая компетенция учителя и её формирование в процессе самостоятельной работы студента / С.Н.Татарницева. – Дис канд. пед. наук. – Тольятти, 2003. – С. 39.
48. Технологии социальной работы / Холостова Е.И. – М.:Инфра, 2003. – С. 130.
49. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання / К.Д.Ушинський. - Т. 1. – С. 326.
50. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М.М.Фіцула. – К.: Видавничий центр "Академія", 2002. – 528 с.
- 51.Формування мовленнєвої компетентності учнів 5 - 7 класів у процесі засвоєння виражальних засобів української мови // Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / І.В. Варнавська; Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2005. – 19 с.
52. Шардаков М. Мышление школьника / М.Шардаков. – М.: Учпедгиз, 1963. – С. 25.
53. Шевченко Ю.М. Інтеграція навчального процесу як чинник розвитку пізнавальної активності учнів / Ю.М. Шевченко // Матеріали II Міжнародної Інтернет-конференції «Нові виміри сучасного світу». – Том 1. – Мелітополь, 2006. – С 98-99.
54. Шелехова Г.Т. Про систему роботи розвитку зв'язного мовлення учнів / Г.Т. Шелехова // Дивослово. – 1994. – №1. – С.28-29.
- 55.Щерба Л.В. Преподавание языков в школе. Общие вопросы методики: учеб. пособие для филол. фак. вузов / Л.В. Щерба. - 3-е изд., испр. и доп.. - М.: Академия, 2003. – С. 78.
56. Яворська С.Т. Методика навчання української мови: проблеми, теорія, практика / С.Т. Яворська // Рідна школа. – 2004. – Лютий. – С. 65–68.
57. Ягункова В.П. Развитие способностей школьников: Сб. статей / В.П.. Ягункова– М.: Изд-во АПН РСФСР, 1963. – 266 с.
58. Ягунов В.В. Вікова психологія: Підручник для студентів вузів / В.В. Ягунов. - К.: ВК ТОВ "Тандем", 2004. -649 с.